Қулаётган тоғлар

Қулаётган тоғлар

Чингиз АЙТМАТОВ

ЯНГИ АСР АВЛОДИ

Тошкент 2016

Kitobxon.Com

УЎК: 821.512.154-3
КБК: 84(5Қирғ)6
А – 39
Айтматов, Чингиз

Қулаётган тоғлар: роман. Чингиз Айтматов / Рус тилидан Иброҳим Ғафуров таржимаси. – Тошкент: Янги аср авлоди, 2016. – 432 б.

ISBN 978-9943-27-721-2

Чингиз Айтматов ҳаётининг охирги йилларида «Қулаётган тоғлар» «Мангу қайлиқ» деб аталган романини ёзди. Унда бозор иқтисодига ўтаётган, шиддат билан глобаллашув жараёнларига кириб бораётган ҳозирги дунёнинг маънавий-иқтисодий муаммоларини Қирғизистон, Марказий Осиё воқелиги, одамлар тақдири, турмуши, онгида рўй бераётган кескин, оғриқли ўзгаришларга чамбарчас ҳолда ёритди. Табиат, жамият, инсон тақдирида юз бераётган ранг-баранг ҳодисаларни бутун фожиалари билан бирга яхлит тасвирлади. Асар буюк адиб ва донишманднинг авлодларга сўнгги васиятидай ўқилади. Зуллисонайн адиб бу романини рус тилида ёзди. У 2007 йилда Петербургда нашр этилди. Ўзбек тилига шу нашрдан таржима қилинди.

УЎК: 821.512.154-3
КБК: 84(5Қирғ)6

Рус тилидан
Иброҳим ҒАФУРОВ
таржимаси

ISBN 978-9943-27-721-2

© Чингиз Айтматов, «Қулаётган тоғлар». «Янги аср авлоди», 2016 йил.

Kitobxon.Com

ҚУЛАЁТГАН ТОҒЛАР

– Ҳаммага ва ҳар қачон тегишли ўзгармас бир ҳақиқат мавжуд. – Ҳеч кимнинг қисмат нималигини, пешонасига нима битганини олдиндан билишга ихтиёри йўқ, – кимга нима ёзилганини фақат ҳаётнинг ўзи кўрсатади, йўқ эса қисматнинг қисматлиги қоларми... Дунё дунё бўлиб келибдики, жаннатдан қувилмиш Одам алайҳиссалому Ҳавво Кибриёуллоҳ замонларидан буён ҳамиша шундай бўлган – ахир булар ҳам тақдир-да, ўшандан бери асрма-аср, кунма-кун, ҳар соат ва ҳар сонияда ҳамма учун ва ҳар бир кимса учун қисматнинг сири мангу жумбоққа айланмиш...

Мана у яна шундай эврилди. Шундай. Бу сафар ҳам яна ўшандай: ким олдиндан билибди дейсиз, ҳеч инсон ақли бовар қилмайдиган, қолаверса, балким, худованди каримнинг ҳам кори-боридан ташқари бир воқеа содир бўлмоғини.

Ақлдан хориждаги нарсанинг тагига етаман деб уриниб, фақат бир нарсани тахмин этиш мумкиндирки – у ҳам бўлса, қиссамиз қаҳрамонлари бўлмиш икки ҳилқатнинг бир-бирлари билан аллақандай самовий боғланганликлари, самовий туташганликлари, қайсидир маънода, яна ўша қазою қадарнинг амри-иродаси

Kitobxon.Com

билан битта буржнинг юлдузлари остида ёруғ дунёга келганликларидир. Нима дейсиз, шундай бўлса ҳам ажабмас...

Яна ажабмаски, улар ер юзида бир-бирларининг борликларидан хабардор ҳам эмасдилар.

Зеро, уларнинг бирови одамлар минди-минди бўлиб кетган, аҳолисининг зичлигидан тарс ёрилай деб турган, кўчалари бозорга айланган, кабобларнинг ҳидлари кўкка ўрлаган, қовоқхоналари тинимсиз шинавандаларни чорлаган сериздиҳом азим шаҳарда турар; иккинчиси эса, чўққиларини кўз илғамас юксак тоғларда, ваҳший қоялари ўғрайган дараларда, қуюқ қоронғи арчазорлар, олти ой муз-қори эримайдиган терскайларда истиқомат қиларди. Шунинг учун уни қорли тоғлар илвирси деб аташарди. Илмда эса – баланд зирвали тоғлар ҳақида шундай бир илм ҳам бор – уни йўлбарслар туркумига, мушуксимонлар оиласига мансуб, қорли Тиёншон йўлбарси деб аталади. У яшайдиган жойлардаги аҳоли бу ҳайвонни «жаабарс» (ёй ўқидай барс) деб атайди, бу унинг табиатига ҳам жуда мос – баногоҳ сакраган чоғда ростдан ҳам худди ёй ўқидай учиб боради. Яна уни «Қор кечган илвирс» ҳам дейишади. У доим кўкси билан қорларга ботиб юради... Бу ҳам бор гап... Ўзга махлуқлар қор уюмлари остида қолиб кетишдан қўрқиб, бошқа йўл қидирганда, у эса азамат Зўрабор – олға ташланади...

Илвирс ови кўпинча кун ўртасига тўғри келарди. Бу маҳалда ўтловчи ҳайвонларнинг сув ичадиган вақти бўлади – ёввойи эчкилар-кийиклар, архарлар ташналикларини қондириш учун ҳар ёқдан оқар сувлар, жилғалар, сойларга тушиб келишади, то келаси кунгача тўйиб сув ичишади. Сувлоққа улар тўда-тўда бўлиб

келишади. Кичкина тўдаларга бўлиниб, сўқмоқлардан изма-из туёқлари ерга тегмай, сакраб-сакраб, теварак-атрофга сергак қараб, қулоқларини динг қилганча, баногоҳ хавф-хатар туғилса, шу заҳоти ҳавога сакраб, ўқдай отилиб, қочишга шай туришади.

Бироқ Жаабарс ўз ваҳший ишларини яхши билади. У панада биқиниб, ўлжасини пойлайди, кейин юқоридан қоятошлар ортидан (энг қулайи шу), ёки ён томондан қуюқ буталар орасидан кутилмаганда жониворга ташланади, уни пот билан уриб йиқитади, дарҳол томоғига ёпишиб, кекирдагини узиб ташлайди, қайноқ қон пориллаб отилади, кейин маълум, ҳаммаси тугайди...

Гала тўйиб сув ичгандан сўнг қувган яхши – ўлжа тезроқ қўлга тушади. Бунинг учун пистирмани яқинроқдан танлаб, сабр-тоқат билан нафас чиқармай, қимир этмай ётилади – гарчи жонивор нарида унга бир сакраб, етиши мумкин. Эчкилар ингичка бўйинларини, чиройли бошчаларини силкитиб, қулоқларини дингир-дингир ўйнатиб, ҳуркак, сезгир кўзларини йилтиратиб, олдинги оёқларини тўпиққача сувга ботириб, товуш чиқармай сув шимираётганларида, кўз узмай ҳушёр қараб туриш, бутун кучни жам қилиб, чидаш, кутиш керак. Эчкилар шарқираб оққан сувдан қанча кўп тўйиб-тўйиб ичишса, Илвирснинг ови шунча бароридан келади. Агар тўғридан тикка қувиладиган бўлса, унда кўпда уринмаган ҳам маъқул – бу учқур эчкилару архарларга етиш қийин. Улар товушдан ҳам тез учишади, жонлари туёқларининг кучида, барашмайди, чийиллашмайди, айрим махлуқлар каби, мисолига бу сийдам ўрмонлиқ ерларга қурғоқчил пайтларда дайдиб келиб қолувчи ёввойи қабонлардай бўлиб тирақайлаб қочиб бораётганда ўтакаси ёрилиб тирракилаб юборишмайди асло. Манов эчкилару ар-

харлар эса қониб-қаппайиб сув ичганларидан сўнг, улар яшиндай тез югуролмай қоладилар, ана шунда бир зум ҳам пайсалга солинмайди, улар сувлоқдан бош кўтариб ортга қайта бошлаганлари заҳоти...

Бу гал ҳам қиём чоғлари Жаабарснинг сув бўйларида ов қилгиси келди. У азалий шалдироқ қўшиғини куйлаб чопаётган сой бўйлаб, тўқайзорлар оралаб, атрофга аланг-жаланг қараганча, шошилмай келарди – орқада илвирсларнинг қондош биродарлари қорли тоғ йўлбарсларидан битта-яримтаси пайдо бўлиб қолиши ҳам эҳтимолдан узоқ эмас. Шунақаси ҳам бўлиб туради, айниқса, овга бутун оила гала бўлиб чиққан бўлса, худо сақласин, бундан нари турган яхши. Ортиқча ғалва-ғишова-ю қўрқинчли ириллашларга не ҳожат! Ёлғиз ов қилган маъқул. У из олиб кетиб борарди...

Ёзнинг охирги кунлари эди, юксак Тиёншон тоғларида энг фараҳбахш чоғлар – қор бўронлари ҳали олисда, довонларда ҳали йўллар очиқ, жониворлар тўкин ёз бўйи яйраб, тан-жонлари семириб, эт қўйган; тўқайлар, чангалзорлар узра қуш бозорлари авжида, хоҳлаганча чағир-чуғур чувурлаб сайрашиб, шўхликка бериладилар – палапонлар ҳам темирқанот бўлиб, ҳавасга учиб-қўнишади. Қиш келишига бу ерда қуш қолмайди, то келаси ёзгача иссиқ ўлкаларга учиб кетишади. Бу ерларнинг қишига чидаша олмайди...

Тизилиб сувотга бораётган кийиклар кўриниб қолмасмикин деб, кўз солиб қадамлаётган Жаабарс йўл-йўлакай атроф жойнинг оройишини олар, бутазорлар ва қоятошлар оралаб ҳолдор жуссаси кўзга ташланиб қолмаслигининг тадорикини қиларди. Унинг баланд, беқиёс ҳаракатчан қадди-қомати, думалоқ қудратли ўмрови, йирик салмоқдор калласи, мушукники сингари қулоқлари ва қоронғида лазер нур-

лари мисоли ярақловчи чақиндай кўзлари билан бирга Жаабарснинг жуссаси ҳам қайишқоқ, узун ва қудратли эди, терисининг жунлари тиниқ ҳолдор, қуюқ шоҳидай товланар, қўшиқларда айтилгандай, бундай пўстинни фақат шаманлару хонларгина кияр эдилар. Ер юзида ҳеч нарсани писанд қилмай вазмин қадам босаётган барс Африкадаги биродарлари илвирсларга жуда ҳам ўхшаб кетиши, ҳатто, думлари-да бир хилда узун ва ҳайбатли эканлигини билармикин. Рост, Африка илвирслари ўлжаларига шиддат билан ташланиш учун қандайдир мушуклар сингари дарахтларга тирмашиб чиқиб, йўғон шохларда узала тушиб пайт пойлайдилар, қорли тоғларнинг барслари эса фақат улуғ қоялару ўр-жарларда писиб-биқиниб юрадилар. Боз устига бу ерларда тўрт-беш минг қулочлик баландликда улкан бўй чўзган дарахтлар ҳам йўқ; бунда ўрмонлиқлар пастда, водийда ёйилиб ётади, нафсламрга у ерларда сиртлонларгина шохма-шох судралиб кезади... Баъзан илвирслар ўша ўрмонларга ҳам хоҳ-нохоҳ бориб қоладиларки, шунда сиртлонлар уларга қараб ириллаб дағдаға соладилар, ўз узоқ қардошларини танимаганга оладилар. Қорли тоғлар илвирсларининг макони эса юксак зирвали тоғлар, бунда кўк музли чўққилар осмон билан ўпишади, қувиб етиб бўлмас эчкилару архарларни овлаш, жон талвасалари, олишувлар бошқача нашъали, улуғвор бўлади...

Жаабарс кўп ўтмай бир қарорга келди, жой танлади, кичикроқ сой бўйидаги харсангтошлар ва қалин бутазор орасига қўр ташлади. Биқиниб, улкан тошларга чангалини қайради. Бу ерга сув ичгани эчки-кийиклар келади, улар еттитагача бўлиб, мағрур бошларини хуркак ҳавл ичида кўтариб тоғ ёнбағридан тизилишиб тушмоқда эдилар. Жаабарс боя уларни узоқдан қоялар

орасидаги ёриқдан кўз қири билан кўрган эди. Мана энди қимир этмай пойлоқда.

Қуёш нақ тиккага келган, сахий нур сочар, яккам-дуккам оқ пағa булутлар Тиёншон тизмаларининг кўк муз чўққиларига йўл-йўлакай тегиб ўтар эдилар. Кўпни кўрган ҳайвон бари жойида бўлаётганини сезарди. Овнинг энг қизиқ жойи яқинлашмоқда эди. Улкан харсанглар орасида биқиниб ётаркан, Жаабарсни сергаклантирган ва безовта қилган бирдан-бир нарса ўзининг юраги қандай ураётганини аниқ-тиниқ эшитаётгани эди. У худди ҳеч нафасини ўнглаб ололмаётганга ўхшарди. Бундай ҳоллар, албатта, шиддат билан югурганда ва бирдан кескин шаҳдам сакраганда ёки моча учун омонсиз баттол олишган чоғларда бўлиб туради. Унда таланасан, жуссангдан юлинган этлар, жунлар ҳар ёққа отилади, унда атрофда дуч келган ҳамма нарсани бўғизлаб ташлагинг келади, жон ҳалпида ириллайсан, ўкирасан, хириллайсан, бўғилган нафасингдан ваҳшат ёғади. Лекин пистирмани батамом ўзингники қилиб, ҳар бир дикрайган тукингни жамлаб қимирламай кутиб ётганингда, бутун диққатингни қўйиб атрофни кузатаётганингда, юрагинг бундай харсиллаб урмаслиги керак. Нафсламрга, у ҳозир юрагининг ҳар уриши, олаётган ҳар нафасини расмана эшитарди. У биринчи бор бундай бўлиши. Илгари ҳеч юрагининг урганини сезмасди, ҳатто, қулоғи ҳам чип битиб қувилламоқда. Умуман охирги пайтларда Жаабарснинг ҳаётида анча-мунча нарсалар ўзгарди. Ахир ўтган қишдан бери у тўдасидан ажралиб, ёлғиз ўзи танҳо, аламзада яшашга мажбур бўлди. Қарилик аста-секин билинтирмай етиб келганда, шундай ҳолга тушасан экан. Анчадан буён иш шунга қараб бораётган эди. Унинг мочасига ёш, бақувват барс тиркалиб олгандан сўнг, ҳеч кимнинг у

билан иши-ҳуши бўлмай қўйди, бунга эҳтиёж қолмади. Олишув қаттиқ ва қўрқинчли бўлди, аммо у рақибини енголмади. Кейин қўймай яна жанг қилишди, ўлардай бир-бирларини пийпалашди, аммо яна ғанимни ҳайдаб юборолмади. Лекин чиноққулоқ адув (унинг бир қулоғи, чамаси, олдинги жангларда юлиб олинган эди) камдан-кам топиладиган қаҳрли, чарчамас, қайсар-қайтмас махлуқ чиқди, барсойимга ёпишди-ю қўйди, ҳеч ёнидан жилмайди, суркалади, ишқаланади, дик-дик ўйнайди, тинмай ириллайди, тавба. Яна ҳаммасини Жаабарснинг кўз ўнгида қилади. Жаабарс тоғлардаги зилзила пайтида биринчи мочаси ҳалок бўлгандан сўнг мана шу иккинчи барсойимга қовушган, узоқ вақт бирга яшаган, икки маротаба бола кўрганди, мана охири келиб, ёш чиноқ барс билан қўшилиб кетди. Кетганда ҳам орқа-олдига қарамай, кўз-кўзга тушади демай кетди, дам думини ўнгга-сўлга ликиллатади, дам буриб-буриб юқори кўтаради, дам айлантириб тагига қисади, дам-бадам янги жуфтига суркалади, ўйнашади, тегажоқлик қилади. Шу тариқа кетди, ҳатто, қиё ҳам боқмади...

Жаабарс ўшанда уларнинг кетидан қувмоқчи бўлди, қувиб етди; қувиш қийин эмасди – улар ўрликдан йўртиб кетиб боришарди, лекин бундан ҳеч наф чиқмади, боягидай бойхўжанинг таёғи бўлди. Яна ваҳший жанг бошланди. Бироқ бу сафар Барсойимнинг ўзи ҳам Жаабарсга ташланди: уни пийпалади, тишлади, бу Жаабарснинг тўдадаги ўз ўрнини сақлаш йўлидаги, барслар қавми ичида ўзининг асил насл қолдирувчи нарлик табиати ҳамда мавқеини давом эттириш, чўзиш йўлидаги уринишларига сўнгги зарба бўлиб тушди ва Жаабарснинг узил-кесил мағлубияти билан тугади. Аммо ўшанда ҳам Жаабарс бир оз ўзига келиб, қони

KITOBXON
BILIMLAR XAZINABONI

Bu tanishuv parchasidir. Asarning to‘liq versiyasi https://kitobxon.com/oz/asar/1450 saytida.

Бу танишув парчасидир. Асарнинг тўлиқ версияси https://kitobxon.com/uz/asar/1450 сайтида.

Это был ознакомительный отрывок. Полную версию можно найти на сайте https://kitobxon.com/ru/asar/1450